

В. М. Заруба
Українське Історичне Товариство
Дніпропетровськ

ПРИДНІПРОВ'Я ПІД ЧАС КРИМСЬКИХ ТА ДНІПРОВСЬКИХ ПОХОДІВ (Кінець XVII ст.)

Походи російського війська і козацької армії на Кримське ханство в кінці XVII ст. знаменували початок нового зовнішньо-політичного курсу, який характеризувався переходом Росії та України від оборони своїх кордонів від навал турецько-татарських агресорів до активного військового наступу на Туреччину і Крим, за звільнення земель Північного Причорномор'я, за вихід до Чорного моря. Особливістю походів було те, що вони являли собою коаліційну війну європейських держав проти Порти в складі «Священної ліги». Вступивши до неї, в 1686 році Росія зобов'язувалася виставити військові сили проти Криму, переслідуючи цим як союзницькі, так і свої власні пляни послаблення і поступового підкорення ханства. В ході другої російсько-турецької війни 1686-1700 рр. українські козацькі полки та російські війська здійснили два Кримські походи безпосередньо на ханство в 1687 і 1689 рр., і кілька походів на турецькі фортеці в дніпровським Пониззі, які закривали підхід до Криму і вихід в Чорне море через Дніпро.

Остання акція дістала в історіографії назву Дніпровських походів. Її ввів В. А. Дядиченко,¹ який дослідив лише похід 1695 року.

Метою даної розвідки є вивчення стратегії і тактики російської армії й українського війська, визначення мети походів, дослідження їхнього перебігу та хронологічних рамок, а також історичного значення.

За пляном командування в 1687 р. головний удар по Кримському ханству мали нанести об'єднані війська князя В. В. Голіцина та гетьмана Івана Самойловича. Весною 1687 р. гетьман провів біля Гадяча маневри і на початку травня вже стояв під Полтавою з 50-тисячним військом, в якому було і цивільне населення тимчасово переведене в козаки. «Где і козаков побольшало з посполства», — пише Самовидець.² Військо ж В. Голіцина на початку

¹ В. А. Дядиченко, «Участь українських козацьких полків в Азовсько-Дніпровських походах 1695-1696 рр.». *Наукові Записки Інституту історії України АН УРСР*, Київ, т. 4, стор. 158-186.

² *Літопис Самовидця*. Київ, «Наукова Думка», 1971, стор. 143.

травня було зосереджено на р. Мерло в кількості близько 100 тисяч чоловік. Виступивши в похід, військо князя пройшло р. Коломак і 20 травня досягло р. Орелі. В цей час з Полтави рушили полки І. Самойловича і 2 червня на Орелі об'єдналися з російськими військами.³ Союзні армії рухалися одна за одною: попереду йшли раті В. Голіцина похідною колоною, військо гетьмана в ар'єргарді виступало полк за полком.

На початку червня військо перейшло р. Самару і рушило в степи. Згідно з даними Самовидця, щоденника генерала Патріка Гордона, а також донесенням командирів в Малоросійській та Розрядний прикази, армії рухалися через ріки Кільчень-Татарку-Великі Плеса-Ворону-Осокорівку-Вільну-Кам'янку-Конку.⁴

13 червня військо перейшло р. Конку і стали біля р. Олби в урочищі Великий Луг.⁵ Армія зустріла несподівану перешкоду — на сотні верст горів степ, підпалений татарами. З 15 по 18 червня вдалося пройти по лівобережному Придніпров'ї через р. Янчокрак і зупинитися табором на р. Карачокраці. Зібравши військову раду і проаналізувавши рух армії від р. Мерло до р. Карачокрак в умовах незвичного для армії клімату, при відірваності від головних баз, в палаючих степах, при нестачі води і провіанту, гетьман і князь вирішили відступити і підготувати більш ретельно майбутній похід. Щоб до кінця виконати свій союзницький обов'язок і приховати відступ від татар, на Кизикермен було послано загін в 40 тис. чол. на чолі з гетьманичем Г. Самойловичем та стольником Г. Косаговим, який завдав відчутної поразки татарам біля урочища Картебеня на Дніпрі: «Ратные люди и запорожские казаки на Днепре турских людей побили взяли на том бою два ушкала, а на тех ушкалах знамена да 5 пушек да турок 29 человек».⁶ В кінці липня, військо, було розпущено з р. Коломак.

Фінал першого Кримського походу був дещо несподіваним. Гетьмана Івана Самойловича, як противника війни, старшина звинуватила в зв'язках з ханом⁷ і в паленні степів. Заарештований 23 липня на р. Коломак, він був висланий до Сибіру. Новим гетьманом, при підтримці В. Голіцина старшина обрала Івана Мазепу, який займав до цього чин генерального осавула.⁸

³ P. Gordon, *Tagebuch des Generalen Patric Gordon...* SPb, B. II, Th. 3 (1684-1692 Jahre). — 1851, S. 174.

⁴ Центральний державний архів давніх актів, м. Москва (далі ЦДАДА) — ф. 210, Розрядний приказ, оп. 19, стовпці Севського стола, од зб., 416, а. а. 671-679. *Літопис Самовидця*, с. 143; Gordon P. *Tagebuch* B. II, Th. 3, S. 174.

⁵ P. Gordon, *Tagebuch...* B. II, Th. 3, S. 174.

⁶ *Собрание государственных грамот и договоров*. Москва, 1828, ч. 4, Нр. 188, стор. 563 (далі — СГГД).

⁷ ЦДАДА, ф. 210, оп. 19, од. зб. 415, а. а. 128-132, 147-193.

⁸ ЦДАДА, ф. 210, оп. 19, од. зб. 415, а. а. 3-20; 40-67; 82-91 СГГД, т. 4 Нр. 186, стор. 542-543 (наказ В. Голіцину заарештувати Самойловича), Нр. 187, стор. 543-562 (акт про обрання Мазепи).

Протягом 1688 р. російський уряд вів дипломатичну⁹ та військову підготовку до майбутнього походу. В ряду цих заходів було і спорудження в дельті Самари Новобогородицької фортеці.¹⁰ Вона мала закрити Полтавський полк від турецько-татарських вторгнень і стати базою російсько-українського війська. Російський уряд давно збирався побудувати тут форт для захисту кордонів. Проїзджаючи ці місця в 1680 р. на шляху до Криму стольник В. М. Тяпкін так занотував у своєму статейному списку: «В тому місці варто для полегшення запасів і для перепони шляху бусурманського на Русь, град влаштувати земляний, і різними кріпостями укріпити, і тримати його можна без всяких труднощів...»¹¹ І в 1684 р. уряд хотів будувати там фортецю.¹² На необхідність її спорудження вказувала в листі до В. Голіцина від 12 липня 1687 р. царівна Софія.¹³

Будували фортецю з лютого по серпень 1688 р. виборні козаки 6 полків, а від татарських навал роботи охороняли стрільці та рейтари Г. Косагова і Л. Неплюєва. Фортеця являла собою земляне укріплення в 4 версти навколо. В ній було залишено гарнізон в тисячу чоловік.¹⁴

В період підготовки походу козацтво вело оборону кордонів від турецько-татарських навал, а також само здійснювало контрпоходи, з метою послаблення противника. Про це свідчить листування гетьмана Івана Мазепи і компанійського полковника Іллі Новицького.¹⁵ Так в березні кіннота Новицького розбила значні татарські чамбули під Керибердою і Царичанкою,¹⁶ а потім здійснила контрпохід і завдала поразки орді біля Тясмина.¹⁷

В вересні-жовтні 1688 року замість походу на Крим було здійснено силами українських полків великий похід на Очаків. Операцією керував І. Новицький та переяславський полковник. Захопивши міські посади, статки і полонених, козацькі частини без втрат повернулися в Батурин.¹⁸

18 вересня 1688 р. було оголошено про другий похід на Крим.¹⁹

⁹ Г. К. Бабушкіна, «Международное значение Крымских походов 1687 и 1689 гг.» *Исторические записки*, т. 39, стор. 171.

¹⁰ ЦДАДА, ф. 210, оп. 19, од. зб. 31 (звіт про побудову фортеці).

¹¹ В. М. Тяпкін, *Статейный список...* Одеса, 1850, стор. 20-22.

¹² С. Величко, *Летопись событий в Юго-Западной России...* Київ 1851, т. II, стор. 539.

¹³ СГГД, ч. 4, стор. 544.

¹⁴ Н. И. Костомаров, *Руина*. СПб 1905, стор. 393-394.

¹⁵ Центральна наукова бібліотека АН УРСР у Києві. Відділ рукописів (далі ЦНБ ВР), ф. II, нр. 14520.

¹⁶ ЦНБ ВР, ф. II, нр. 14520.

¹⁷ *Акты относящиеся к Истории Западной России* (далі АЗР), СПб 1853, т. 5, нр. 184, стор. 219.

¹⁸ ЦНБ ВР, ф. II, Нр. 14723. *Русский архив*, кн. II, 1913, стор. 394. *Литопис Самовидця*, стор. 148. АЗР т. 5, нр. 184, стор. 219.

¹⁹ *Полное собрание законов Российской империи*, Москва 1830, т. II, нр. 1313.

Російські та українські війська об'єднавшись 20 квітня 1689 року на ріці Самарі в кількості 150 тис. чол., 24 квітня рушили до Перекопу, через ріки Конку-Янчокрак-Карачокрак-Московку-Білозерку-Каїрку.

15 травня війська на Кизикерменській дорозі, переходячи з Зеленої Долини в Чорну, в місцевості Караелга²⁰ побачили татар. Вони напали на авангард — полки А. Шеїна, але були відбиті в бою, що точився з 2 до 10 години. Турецькі джерела сповіщають, що після бою, хан зібрав військову раду. Особливо войовниче був настроєний нуреддін Азамет-Гірей. Воєначальники вирішили вранці завдати удару всіма силами, розділивши військо на три корпуси: перший з ханом, другий з калгою Давлет-Гіреєм і третій з нуреддіном Азамет-Гіреєм.²¹

16 травня, коли російсько-українське військо стояло табором в Чорній Долині, сховавшись від дощу, в 5 годин ранку ханська кіннота розпочала стрімку атаку і завдала йому страшених втрат. Тільки завдяки артилеристам та оперативним діям сердюцької піхоти, ворога вдалося зупинити і відкинути від табору, завдавши і йому збитків. Як повідомляє Самовидець було «убито сина ханського і сина бейського перекопського».²²

Татари відійшли і до ночі було видно на схилах їхні зграї, мов чорні хмари: «Хан споткал войско с ордами и около войска объехал и труп своего сына и иных побрал, идучи коло войска вишался, которого з армат бито мощно», — пише далі Самовидець.²³

17 травня татарська кіннота і яничари знову хотіли зупинити російсько-українське військо. І був «бій великий і жорстокі наступи безупинні цілий день». Але більше нічого не змігши вчинити, татари відійшли до Перекопу і сховалися за його укріпленнями. Сюди 20 травня прибули і об'єднана армія. Проте, В. Голіцину взяти Перекоп не вдалося, як не вдалося підписати і вигідного миру. Зваживши на досвід переходів, воєначальники знову дали наказ відступити в межі Росії та України. 21 травня російсько-українська армія переслідувана татарською кіннотою, рушила від Перекопа і 29 травня на р. Білозерці зазнала останнього запеклого бою: «и с теми неприятелями были у ратных людей бои великие, на которых они, ратные люди, того поганства многих побивали».²⁴

12 червня армія підійшла до кордону Гетьманщини — р. Самари, і в урочищі Сорок Байраків князь Голіцин звелів спорудити ще один форт — Новосергіївську фортецю.²⁵

²⁰ *Записки Одесского общества истории и древностей* (ЗООИД), т. I, стор. 389.

²¹ Там таки, стор. 388.

²² *Літопис Самовидця*, стор. 149.

²³ Там таки.

²⁴ Н. Устрялов, *История царствования Петра Великого*. СПб 1858, приложение 9.

²⁵ СГГД, т. 4, стор. 805.

Кримські походи були першою спробою Росії активної наступальної боротьби проти Туреччини та її васала Кримського ханства. Незважаючи на свою поразку, вони показали необхідність концентрації більших сил для досягнення мети, викрили недосконалість командування, застарілі стратегію і тактику, комплектацію та забезпечення. Війська набували досвіду боротьби в екстремальних умовах півдня, при відірваності від баз постачання. Разом з тим, активним виступом Росія та Україна дозволили одержати перемоги союзникам по «Лізі» в Європі, відполікши на себе значні сили татар.

Російське та українське командування, врахувавши досвід Кримських походів, вирішило, що для більш успішної боротьби з Туреччиною і Кримським ханством необхідно ліквідувати перш за все турецькі фортеці на Дніпрі, які служили плацдармом розгортання агресії противника і базою його війська. Тому в 90-х роках, коли йшла активна боротьба за вихід в Азовське та Чорне море, було здійснено і кілька походів в Пониззя Дніпра.

Як свідчать багаточисленні джерела і дослідження, Перший Дніпровський похід був спланований 1694 року, як частина удару по Туреччині в двох напрямках одночасно — на Азов і на Очаків. Російські війська головнокомандуючого Б. П. Шереметьєва і українські козацькі полки гетьмана Ів. Мазепи з'єднавшись, мали йти до турецьких фортець на Дніпрі і, взявши їх, блокувати з суші і моря Очаків.

Весною 1695 року, Б. Шереметьєв покинув Білгород і 28 травня прибув на р. Коломак, де зібрав всі свої полки.²⁶ Дізнавшись про виступ боярина, 17 травня з Батурина розпочав похід і гетьман Ів. Мазепа. Підійшовши до дніпровських переправ, козацькі полки затрималися там на кілька тижнів, для побудови суден «до перевозу військ».²⁷ На цих човнах російські війська переправилися нижче Переволочної, а козацькі — нижче Мишуриного Рога. Об'єднання призначено було на р. Омельничці. Шереметьєв прибув туди другого, а Мазепа третього липня і через кілька днів, 11 липня, об'єднане військо рушило в похід на Кизикермен «звичайним трактом.., переходячи в тому маршу різні долини і річки, з степу в Дніпро впадаючі».²⁸ Частину ж війська посадили в човни і плавно відправили в Січ для з'єднання з запорожцями. Очолив його чернігівський полковник Яків Лизогуб.²⁹ За свідченням джерел загальна кількість учасників походу була близько 100 тисяч чоловік.³⁰

На Дніпрі, де в нього впадає з лівого берега р. Кінські Води,

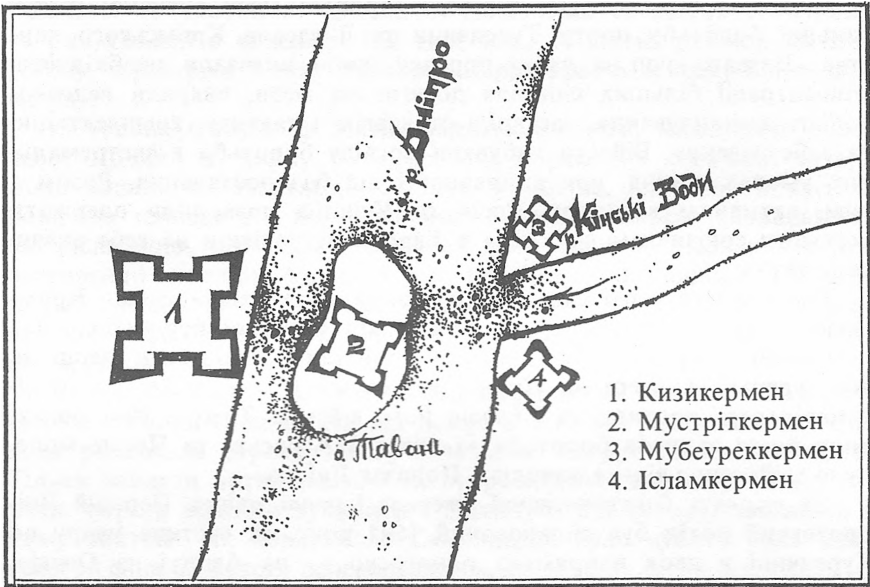
²⁶ Г. Грабянка, *Действия приземной брани...*, Київ 1854, стор. 244.

²⁷ Величко, т. 3, стор. 273.

²⁸ Там таки, стор. 280.

²⁹ *Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси*, Київ 1888, стор. 35.

³⁰ Н. И. Костомаров, *Руина*, стор. 452.

був острів Тавань. На ньому стояла турецька фортеця Мустріткермен (Таванськ). Навпроти неї, на правому березі Дніпра стояла Кизикермен, а на лівому — Ісламкермен (Арслан, Асланкермен, Орсланордек). Навпроти Ісламкермена через р. Кінські Води в її гирлі на правому березі стояла фортеця Мубеурекермен (Шагінкермен, Шингірей). Побудовані протягом XVII століття з ініціати-ви великого візира Ахмед-паші Кепрюлі, вони служили плацдармом для розгортання агресії проти українських земель. Міцні, куті з заліза ланцюги між фортецями перетинали шлях запорожцям в море.³¹ Найбільшою і найміцнішою з усіх була Кизикерменська фортеця, «з кріпкими стінами і міцними воротами».³² Вона складалася із замку і посаду. Стіни були з дикого каменю, а численний гарнізон мав більше 30 гармат. Слабшою була Таванська фортеця, з огляду на те, що стояла вона на острові. Дві інші були земляними укріпленнями — ретрашементами.

Російсько-українське військо «до міста Кизикермена прийшло липня 24 числа, години за дві до півночі», — повідомив Б. Шереметьєв, — «і того ж дня ввечері у ратних людей наших полків з кизикерменцями, виходили з того міста на вилазку був бій».³³ Сутички і штурми тривали теж протягом 25-30 липня.

Під прикриттям артилерії, козаки і солдати прорили під зовнішню Очаківську вежу глибокий підкоп і, набивши його порохом,

³¹ J. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 1837, В. ІV, S. 617.

³² ЗООИД, т. ІІ, стор. 693-695.

³³ Там таки, т. ІІІ, стор. 269.

30 липня о 5 годині ранку зірвали. Утворилася велетенська вирва, в яку під звуки сурм і барабанний бій, з розгорнутими прапорами рушили козацькі полки і ратні люди. Не маючи змоги боронити фортецю далі, турки, «замахавши шапками», дали знати, що здаються. Ввечері 30 липня капітулювала фортеця, а в ранці наступного дня і передмістя.³⁴

Оточений запорозьким плавним військом і городовими козацькими полками, гарнізон Таванська, побачивши, що впав Кизикермен, також капітулював. Турки, що знаходилися в Мубеуреккермені, вночі 2 серпня підірвали порох і підпаливши фортецю, лишивши гармати, втекли в степи до татарської орди. Гарнізон Ісламкермену в ніч з 2 на 3 серпня був виведений калгою і Ширін-Беєм в поля. Закопивши казну і гармати, вони зірвали порох і «місто випалили, лишивши його порожнім, пішли».³⁵

В. Шереметьєв і І. Мазепа, оглянувши фортеці, вирішили відбудувати і зміцнити Таванськ, «для того, щоб бусурмани, прийшовши, по-старому в ньому не засіли і притулку там не мали».³⁶ Залишивши в фортеці гарнізон з солдат і козаків, полководці вирішили повернутися, оскільки з настоянням осені, а також з виснаженням війська в боях, похід на Очаків був явно приречений на поразку.

Таким чином в травні-серпні 1695 року було здійснено Перший Дніпровський похід, в результаті якого було взято штурмом турецькі фортеці в пониззі Дніпра.

Восени 1695 і протягом всього 1696 року силами козацтва, при допомозі всього населення Лівобережжя продуктами, боєприпасами і будівельними матеріалами було відбудовано і частково укріплено Таванську фортецю.³⁷ Проте, щоб закріпитися в Лимані, необхідно було взяти Очаків і Кінбурн. Тому в кінці 1696 року було спляновано новий похід, за яким з моря і з суші російсько-українське військо мало блокувати Очаків.

25 травня 1697 року було дано царський указ про похід, «для захоплення Очакова та інших бусурманських юрт», і для захисту Кизикермена і Таванська.³⁸ Очолювали його воевода білгородський Я. Ф. Долгоруков та гетьман І. Мазепа. В червні 1697 року, війська перейшли Дніпро біля Чернецького перевозу, поблизу Кодака і рушили правим берегом до фортець.³⁹ По дорозі їм стало відомо від розвідки, що турецько-татарські війська вирішили не пустити союзників далі Таванська і вирушили їм назустріч сушею і Дні-

³⁴ Величко, т. III, стор. 280-285.

³⁵ ЗООИД, т. III, стор. 270.

³⁶ Там таки.

³⁷ Літопис Самовидця, с. 155; Сборник летописей.

³⁸ ЦДАДА, ф. 210, оп. 14, стовбці Белгородського стола од. ЗБ, 1595, пд. 320-322, оп. 19, од. зб. 446, лл. 25-40.

³⁹ Там таки, оп. 14, од. зб. 1610, лл. 98-102.

пром. Загону яничар і татарської кінноти вдалося навіть засісти в Ісламкермені і розпочати гарматний обстріл Мубеуреккермена, зайнятого сердюцьким полком.⁴⁰

Прибувши 25 липня до Кизикермена, командири на раді, зваживши на ситуацію, що склалася, вирішили в Лиман не іти, а відбудувати і зміцнити фортеці, побачивши і оцінивши за той час дії ворога.⁴¹

29 липня на горизонті стали з'являтися турецько-татарські загони, які 31 липня зайняли весь лівий берег Дніпра і розпочали штурм Мубеуреккермена,⁴² що тривав до 2 серпня. В цей день до фортець підійшли всі сили противника і він з півдня і сходу напав на Таванськ і Кизикермен.

Витримуючи оборону, російсько-українські війська завершили укріплення Кизикермена і Таванська. Залишивши в фортецях сильні гарнізони, Мазепа і Долгоруков відпливли до Січі і Томаківки, а звідти пішли до кордонів Гетьманщини, щоб не допустити можливого нападу орди.

По дорозі вони надсилали до Кизикермена і Таванська численні загони допомоги, оскільки штурм фортець тривав.

Туркам і татарам, незважаючи на облогу і численні підкопи не вдалося захопити гарнізон фортець. Двомісячні штурми скінчилися для них безрезультатно, оскільки дізнавшись про підхід надісланого гетьманом і воєводою підкріплення, 10 жовтня вони зняли табір і відступили до Очакова.⁴³

Оскільки Кизикермен було знову зруйновано, російсько-український гарнізон укріпився на зиму в Таванській фортеці.⁴⁴

На цьому завершився Другий Дніпровський похід, який тривав з травня по жовтень 1697 року і мав на меті ремонт, зміцнення і оборону завойованих в 1695 році турецьких фортець.

Здійснення походів тягарем лягло на плечі українського народу. Селяни і козаки, крім участі людьми, надавали для них будівельні матеріали, продовольство, гроші, боеприпаси, підводи, коней, одяг та ін. «Від зборів і походів військ значне в маєтках людських сталося зменшення», — відзначалося на старшинській раді 1697 року.⁴⁵ На початку 1698 року один лише Полтавський полк п'ять разів надсилав в Таванськ запаси.⁴⁶ Багато зборів було проведено також серед населення Слобожанщини і Білгородського розряду.⁴⁷

Незважаючи на таке виснаження в 1698 році було здійснено ще один похід в полудневі степи.

⁴⁰ Там таки, лл. 98-102, 290-298.

⁴¹ Величко, т. III, стор. 442-443.

⁴² Там таки.

⁴³ ЦДАДА, ф. 210, оп. 14.

⁴⁴ Літопис Самовидця, стор. 160.

⁴⁵ Костомаров, стор. 465.

⁴⁶ Там таки, стор. 473.

⁴⁷ ЦДАДА, ф. 210, оп. 14, од. зб. 1648, лл. 79-82, 508-518.

В травні російські і українські полки розпочали черговий рух на південь.⁴⁸ Полки воевод Я. Ф. та Л. Ф. Долгорукова і С. П. Неплюєва з'єдналися на р. Коломак, куди прибув і Мазепа з регіментом.⁴⁹ Армія рушила Лівобережжям до Перекопу, щоб розбивши татар, іти в Лиман. Але боячись палення степів і безводдя 22 червня підійшли до фортець і стали табором над Кінськими Водами біля Ісламкермена.⁵⁰

Кілька днів військо простояло, займаючись розвідкою, ремонтом фортець, складаючи топографічний опис краю.⁵¹ За цей час ханська кіннота двічі атакувала табір, прагнучи пробитися до Шингірею та Ісламкермена, але була відбита з втратами загонами полтавського полковника І. Іскри.⁵²

Зміцнивши фортеці, змінивши в них гарнізони і лишивши припаси, гетьман і воевода перейшли на кизикерменський (правий) бік Дніпра і степовими шляхами вирушили до Кодака. Там перейшовши знову Дніпро, а потім Оріль і Ворсклу, рушили в Батурин і Білгород.⁵³

Третій Дніпровський похід, який тривав в травні-липні 1698 року, набув розвідувального характеру.

Отже, три походи російського і українського війська в південне Подніпров'я мали певне історичне значення. Було здобуто плацдарм для розгортання боротьби проти турецько-татарських загарбників, за звільнення земель Північного Причорномор'я, за вихід до Чорного моря. Военними діями в Пониззі, було розділено сили противника, що в свою чергу сприяло успіхові в узятті Азова російсько-українськими військами в 1698 році. Бої за фортеці також дали змогу союзникам Росії по «Священній лізі» здобути перемоги над Туреччиною на Балканському півострові та на Середземному морі.

В ході походів 80-90-х рр. XVII ст. вихід в Чорне море завойовано не було, оскільки в результаті зміни зовнішньо-політичної ситуації перед царським урядом відкрилась перспектива більш успішної боротьби за Балтійське море. Проте, походи не були марними. Вони дозволили Росії підписати з Туреччиною в 1700 році в Константинополі мир, на більш вигідних умовах, ніж у 1681 році в Бахчисараї.

⁴⁸ Там таки, од. зб. 1645, лл. 1-55.

⁴⁹ Там таки, лл. 88-99, 288-299.

⁵⁰ Там таки, лл. 300-327, Величко, т. III, стор. 500.

⁵¹ ЦДАДА, ф. 210, од. зб. 1648, лл. 114-119.

⁵² Там таки, од. зб. 1661, лл. 125-172; Величко, т. III, стор. 500.

⁵³ ЦДАДА, ф. 210, оп. 14, од. зб. 1661, лл. 342-346.